

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
імені В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

Держава і право

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЮРИДИЧНІ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Випуск 15

Київ 2002

Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.
Випуск 15. — Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
2002. — 608 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії держави і права, державного управління, адміністративного, конституційного, міжнародного, цивільного і підприємницького, аграрного та екологічного права, кримінології, кримінального і кримінально-процесуального права. Значна увага приділяється проблемам сучасної політичної науки.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, які прагнуть отримати правові та політичні знання теоретичного і прикладного характеру.

*Збірник затверджено ВАК України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень*

Редакційна колегія

Ю.С. Шемшученко, доктор юридичних наук, академік НАН України (голова редакції);
В.Д. Бабкін, доктор юридичних наук (головний редактор з юридичних наук); І.О. Кресива, доктор
політичних наук (головний редактор з політичних наук); В.П. Горбатенко, доктор політичних
наук (заступник головного редактора з політичних наук — відповідальний секретар); М.І. Сірий,
кандидат юридичних наук (заступник головного редактора з юридичних наук — відповідальний
секретар); В.Б. Авер'янов, доктор юридичних наук; В.І. Акуленко, доктор юридичних наук;
О.В. Бабкіна, доктор політичних наук; В.М. Бебик, доктор політичних наук; С.В. Бобровник,
кандидат юридичних наук; В.Н. Денисов, доктор юридичних наук; В.О. Євдокимов, кандидат
юридичних наук; О.М. Костенко, доктор юридичних наук; Н.Р. Малишева, доктор юридичних
наук; В.П. Нагребельний, кандидат юридичних наук; І.Г. Оніщенко, доктор політичних наук;
М.В. Оніщук, кандидат юридичних наук; Н.М. Пархоменко, кандидат юридичних наук;
В.Ф. Погорілко, доктор юридичних наук; В.І. Семчик, доктор юридичних наук; І.Б. Усенко,
кандидат юридичних наук; В.В. Цветков, доктор юридичних наук; Я.М. Шевченко, доктор
юридичних наук; Л.Є. Шкляр, доктор політичних наук.

Редактор *Т.В.Онищенко*

Адреса редакції

01001, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 211
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького

национные судьбы России // Отечественная история. — 2000. — № 5. — С. 11. 3. *Лядов А. Ю., Мушкет Н. И., Евсеев А. В.* Идея просвещённой монархии и законоотворчество в период царствования Екатерины II // История государства и права. — 2001. — № 2. — С. 21. 4. Там само. — С. 21. 5. Там само. — С. 23. 6. Там само. — С. 23. 7. Там само. — С. 23. 8. *Сахаров А. Н.* Александр I. — М., 1998. — С. 158-159. 9. *Катренко А.* Політична діяльність земців — лібералів України (друга половина 70-х — початок 80-х років XIX ст.) // Київська старовина. — 2001. — № 1. — С. 118. 10. Там само. — С. 119. 11. *Шутов А. Ю.* Политические дискуссии о земской избирательной системе в России (60 — 90-е годы XIX в.) // Вестник Московского ун-та. Сер. Политические науки. — 1998. — № 5. — С. 104. 12. *Катренко А.* Цит. праця. — С. 122. 13. *Сытин С. В.* Политика и мораль в русской философии права // Вестник Московского ун-та. Сер. Политические науки. — 1999. — № 4. — С. 55-56. 14. *Горбаль В. Н.* Права особи в українській та російській теорії природного права XIX — поч. XX ст. // Вісник Університету внутрішніх справ. — Вип. 12. — Ч. 1. — Х., 2000. — С. 169. 15. *Сытин С. В.* Цит. праця. — С. 57. 16. *Кистьяковский Б. А.* Философия и социология права. — СПб., 1998. — С. 243. 17. *Сытин С. В.* Цит. праця. — С. 58. 18. *Витте С. Ю.* Воспоминания. — М., 1960. — Т. 3. — С. 25. 19. *Витте С. Ю.* Доклад Витте царю о необходимости реформ в государственном строе России // Калинычев Ф. И. Государственная дума в России. Сб. док. и материалов. — М., 1957. — С. 94. 20. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. Т. 1. — К., 1997. — С. 306-308. 21. Временное правительство и Учредительное собрание // Учредительное собрание. Россия. 1918. — М., 1991. — С. 10, 13-22, 23-27, 30-31, 50-53.

Г.В. ЛАВРИК

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ (20-ті роки XX ст.) ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ

Для успішного вирішення проблем релігійно-церковного життя, що загострилися останнім часом в Україні, держава мусить створити сприятливі умови для сповідування будь-якої віри, у тому числі колективного права на свободу віросповідання. При цьому слід, з одного боку, врахувати сучасні європейські й світові законодавчі моделі в царині відносин держави і церкви, а з іншого — звернутися до традицій національної правничої системи.

Виключно важливе значення для формування надійної юридичної бази взаємовідносин із церквою на засадах демократії, справедливості та рівності має власний історичний досвід законодавчого регулювання стосунків держави і церкви в 20-ті роки XX ст. У цей, позначений час виявляються і результати релігійної політики чотирьох державних утворень — Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та Західно-Української Республіки. Саме аналіз їхнього позитивного досвіду в ділянці державно-церковних відносин та аналіз правового становища церкви за радянської влади допоможе уникнути нині численних помилок при розробці та реалізації законів, законодавчих актів та нормативних документів, пов'язаних із діяльністю релігійних організацій, стане в нагоді при виробленні стратегії державно-церковних стосунків у незалежній Україні на ближчу і більш віддалену перспективу.

На жаль, поодинокими на сьогодні залишаються спроби об'єктивного, ідеологічно чи конфесійно незаангажованого осмислення механізмів, особ-

ливостей та наслідків політико-правового регулювання релігійного життя в Україні. Тому закономірно постає необхідність проведення всебічного дослідження та узагальнення документальних свідчень про статус церкви на Київщині, Лівобережній Україні, Слобожанщині та інших землях України в пореволюційний період.

Принципове значення при цьому мають архівні документи. Так, конкретну інформацію про організаційно-правові підвалини релігійного життя в Україні знаходимо в Центральному державному архіві вищих органів влади і органів державного управління України (далі ЦДАВО України). Її містить ділова документація фондів вищих органів державної влади та управління УСРР: Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (Ф. 1), Ради Народних Комісарів (Ф. 2), Наркомату внутрішніх справ (Ф. 5), Наркомату юстиції (Ф. 8), Наркомату соціального забезпечення (Ф. 348) та інших. Утворені ними установи, а саме — Всеукраїнська Комісія по ліквідації майна релігійних установ усіх культів (Укрполіру), Ліквідаційний відділ по відокремленню церкви від держави, відділ культів, головним завданням мали регулювання стосунків держави та церкви. В дповідно їхня документація, збережена окремими блоками, є більш-менш точним відображенням ставлення як державних установ до релігійних організацій (що інформацію містять законопроекти, розпорядження, стенограми, протоколи засідань і нарад), так і церковних інституцій до держави (численне листування, заяви, скарги і прохання).

Проблеми становища церкви в умовах радянської влади дозволяють відтворити й інші документи з архівних фондів. Так, у фонді Наркомату землеробства УСРР (ЦДАВО України, ф. 27) знаходимо закони, які регулюють різні аспекти процесу ліквідації церковно-монастирського землеволодіння, у фонді Наркомату освіти УСРР (Ф. 166) — низку правових актів, спрямованих на забезпечення світської школи в Україні, у фонді Всеукраїнської Центральної Комісії по боротьбі з наслідками голоду (ЦК Допголу) (Ф. 258) — інформаційний матеріал про кампанію по вилученню цінностей з українських церков та монастирів тощо.

Частина зазначених документальних матеріалів відкладалася також у фондах губернських, окружних, повітових виконавчих комітетів рад та їхніх окремих відділів (юстиції, управління, адміністративних) зі сховищ державних архівів більшості областей України. Донесення, звіти про виконання, запити до центральних державних органів і розпорядження щодо конкретних місцевих справ, що зберігаються тут дають змогу робити висновки про результативність державних заходів щодо реалізації напрацьованих документів.

У пореволюційне десятиліття звичними були звернення державних інституцій до вчених-правників Всеукраїнської академії наук з проблем кваліфікованої підготовки законів, норм різних галузей радянського права. Щоправда, частішими були ініціативи щодо цього з боку наукових установ ВУАН (УАН), найперше, членів Товариства Українських правників (1921 — 1929 рр.), Комісії для вивчення звичаєвого (народного) права України (1918 — 1934 рр.), Комісії для вивчення історії західноруського і українського права (1919 — 1934 рр.), Комісії для вивчення радянського (цивільного) права (1927 — 1934 рр.)¹. Зауважимо, що в 1924 р. через брак коштів Наркоматом освіти УСРР була відхилена пропозиція Академії наук щодо створення при соціально-економічному відділі ВУАН Інституту для вивчення радянського права².

Плідними були зусилля існуючих наукових установ ВУАН по дослідженню матеріалів "революційних" архівів та газет (вироків революційних трибуналів, газетних відомостей щодо революційного державного права) з метою пошуку аргументів й історико-правових підстав для обґрунтування засад державно-правового життя, традиційно найбільш властивих українському етносу. У цьому нас переконують їхні праці як ті, що побачили світ у 20-х — на початку 30-х років (переважно до 1928 — 1929 рр., після яких в Академії розпочався період репресій, згорання напрямів наукових досліджень, спрямованих на національне відродження), так і ті, що продовжують залишатися в архівних сховищах, сховищах Інституту рукопису (далі — ІР) та Інституту архівознавства (далі — ІА) Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського НАН України (далі — НБУВ). Рукописні книги, бібліографічні розвідки, наукові доповіді, статті, дописи передавалися сюди окремими комплексами як матеріали наукової діяльності різних академічних установ, ліквідованих протягом 1934 — 1937 рр. у процесі реорганізації ВУАН, або як колекційні матеріали видатних представників української науки. Тому більшість їх об'єднано у фонді Х — "Академія наук УРСР" (НБУВ, ІР) та особистих архівних фондах академіків, членів-кореспондентів, відомих діячів Академії, які безпосередньо керували роботою ВУАН та її відділів, інститутів, кафедр, комісій, секцій, семінарів, товариств у 1919 — 1934 рр. і, відповідно, успадкували плани, звіти, огляди наукової, культурної та фінансової діяльності матеріали відряджень, експедицій, протоколи і стенограми засідань, конференцій, нарад і зборів цих установ, а також тези виступів, доповідей, матеріали відряджень, експедицій, запрошення, посвідчення, широке листування їхніх співробітників. (Узагальнений опис особових фондів видатних учених НАН України поданий у спеціальному довіднику: Видатні вчені Національної академії наук України: особові архівні і рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (1918 — 1998): Путівник. — К., 1998). Так, в архіві президента ВУАН у 1921 — 1922 рр. М.П. Василенка (Ф. 40) цікавими для нас є документи про вирішення справи щодо порядку охорони і використання майна Києво-Печерської Лаври, в архіві президента ВУАН у 1922 р. О.І. Левицького (Ф. 81) — відомості про участь його у підготовці збірника документів з історії церковно-релігійних відносин та ряд інших.

Важливим для висвітлення проблем розвитку державно-правових інститутів з врегулювання стосунків держави і церкви є науковий доробок правників, істориків церкви Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові С. Дністрянського, В. Білецького, В. Бережанського та інших (Центральний державний історичний архів (далі — ЦДІА) у м. Львові, ф. 309). Не був у науковому обігу і ряд матеріалів особових архівних і рукописних фондів відомих правників і громадських діячів: Р.М. Лашенка (ЦДІА у м. Львові, ф. 370), Ю.О. Бачинського (там само, ф. 683), Г.К. Степури (там само, ф. 760), Ю. Старосольського (Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, ф. 9, спр. 1083) та інших³.

Більшість названих фондів хронологічно обмежені початком 20-х років. Тому документально відтворити умови існування церкви в Україні протягом 1917 — 1920 рр. допомагають менш численні фонди радянських (ЦДАВО України, ф. 1738) і нерадянських установ. Маємо на увазі архіви центральних державних установ зазначеної доби, зокрема Департаменту ісповідань

Міністерства внутрішніх справ Української Центральної Ради, Міністерства ісповідань Української Держави (доба Гетьманату) та Міністерства культів Директорії УНР. Загальний огляд цих архівних комплексів та інших груп джерел як практичного відображення головних напрямів державної політики трьох українських урядів щодо Церкви та способів її реалізації подано В.І. Ульяновським у книзі «Церква в Українській Державі 1917 — 1920 рр. (доба Української Центральної Ради)» (1997). Ним відзначено, що великий масив документів Міністерства ісповідань гетьманського уряду стосується діяльності Міністерства В.В. Зінківського, котрий залучив до роботи в ньому як консультантів з усіх найважливіших проблем найкращих науковців і висококваліфікованих фахівців, дієвих учасників релігійно-церковного життя, і навіть чиновників колишнього духовного відомства з Росії. Так, у складі "Комісії в справі підготовки законопроектів церковно-державного характеру" під головуванням професора Київської Духовної академії (далі — КДА) по кафедрі церковного права Ф.І. Міщенко працювали професор КДА по кафедрі історії філософії П.П. Кудрявцев, професор КДА по кафедрі морального богослов'я В.І. Екземплярський, професор КДА по кафедрі вітчизняної громадської історії В.З. Завітневич та інші. Експертами з обговорення питань про церковне оподаткування, страхування церковного майна, церковний шлюб, матеріальне забезпечення духовенства було запрошено професорів Л. Яснопольського, С. Лепешинського, Б. Кістяківського, С. Троїцького. Юрисконсультом Міністерства став колишній юрисконсульт Святого Синоду і Всеросійського Собору В.В. Радзімовський⁴. Не лише їхні ідеї, викладені в проектах законодавчих актів, а й стиль роботи (професіоналізм, глибина, якість, вишуканий етикет, атмосфера творчості) могли б прислужитися і наступникам Міністерства ісповідань Гетьманського уряду у 20-і роки, і сучасним державним органам, покликаним регулювати стосунки держави і церкви.

Проте з перших років радянської влади до процесу правового регулювання релігійного життя в Україні активно долучилася Комуністична партія, зорієнтована на повне подолання релігії. Плідним у цьому сенсі виявився порядок, згідно з яким офіційному оприлюдненню головних документів з питань діяльності релігійних організацій, передувало їх затвердження вищим партійним органом: проекти відповідних декретів, постанов, обіжників вищих органів, у тому числі виконавчої влади, надсилалися до ЦК КП(б), де і отримували разом із грифом "таємно" чи "цілком таємно" ідеологічно-пропагандистське забарвлення. Ним позначені і відповіді політбюро, секретаріату ЦК КП(б)У на звернення, телеграми, записки, зокрема від низових партійних органів про труднощі, що виникали на шляху реалізації Декрету про відокремлення церкви від держави на місцях. У такий спосіб правляча партія отримувала можливість коригувати механізм правового регулювання діяльності релігійних організацій як з метою ускладнення, так і задля спрощення. Яскравим підтвердженням цього є архів загального відділу ЦК КП(б)У, протоколи засідань політбюро та секретаріату ЦК КП(б)У, а також матеріали до них із фонду Центрального Комітету Комуністичної партії України в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України, ф.1, оп.20, оп.6, оп.16).

В архіві загального відділу ЦК КП(б)У поруч із доступними широкому читачкому загальнопартійними рішеннями і постановами, опублікованими в фундаментальних виданнях радянського періоду⁵, знаходимо не введені до

наукового об'єкту доповіді, тези, огляди, звіти, директиви ЦК КП(б)У, губкомів, окружкомів, повітових комітетів партії про їхнє ставлення до різних релігійних конфесій в Україні і навіть доручення спецслужбам створити керовані церковні структури, які мали забезпечити контроль церковного життя та його поступове руйнування. На особливу увагу заслуговують протоколи засідань Комісії по церковних справах, антирелігійних комісій та нарад з антирелігійної пропаганди різних рівнів. Останні, як і протоколи політбюро та секретаріату ЦК КП(б)У, були переважно робочими документами вузького кола більшовицької еліти, тому вони містять рукописні правки, доповнення, що дають змогу простежити не тільки хід обговорення заходів щодо вирішення окремих питань організації релігійного життя в Україні, а й боротьбу поглядів серед членів політбюро. Відзначаються достовірністю і матеріали до протоколів засідань насамперед ті, що були підготовлені спеціально створеними комісіями. Результатом їхньої роботи часто були довідки, додатки, які мали концентровану інформацію, яка за умови її критичного осмислення і співставлення з іншими джерелами, дає змогу з'ясувати взаємодію та взаємовплив правових і політичних інститутів у процесі формування політики держави щодо релігії і церкви в досліджуваній період.

Оригінали чи копії документів про різні напрями діяльності релігійних організацій відклалися в архівах губернських та окружних комітетів КП(б)У, які зберігаються в більшості відповідних місцевих обласних архівів України. Їхнє детальне вивчення свідчить, що керівні державні і партійні органи УСРР запозичували основний зміст найважливіших законодавчих актів Російської Федерації, у тому числі і з питань політико-правового регулювання діяльності релігійних організацій. Останні, як правило, мали рекомендаційний характер і призначалися для майбутнього поширення в Україні та інших радянських республіках⁶.

Надзвичайно цінними для відображення внутрішнього життя церкви та її поглядів на проблеми відносин із державою є архіви церковних інституцій та установ, насамперед архів Української Автокефальної Православної церкви (ЦДАВО України, Ф.3984, оп.1 — 4), матеріали якого відображають правовий статус Російської Православної Церкви в Україні в перші роки радянської влади та процес офіційного оформлення автокефалії. Тут представлена вся найважливіша документація (стенограми, протоколи, звернення, відозви, листи, рішення, списки делегатів тощо) Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1918 р. і перших Соборів УАПЦ 1921 р. У цьому переко-нуємося при знайомстві зі змістом видань хроніки подій та документів Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1918 р., а також ухвал та діянь Соборів УАПЦ (травневого і жовтневого 1921 р.), здійснених керівним органом цієї церкви — Всеукраїнською православною церковною радою, пізніше спеціальним видавництвом Автокефальної церкви, яке змогло розвинути свою діяльність лише за кордоном, а сьогодні — науковцями Інституту української археографії ім. М.С. Грушевського та архівістами ЦДАВО України⁷.

За сприяння релігійних інституцій та установ систематично готувалися різноманітні довідкові видання, друкувалися звіти та пояснювальні записки до них. Проте діловодство Святого Синоду чи керівних органів Греко-католицької, Римо-католицької церков, консисторій, монастирів, їх листування з організаційних, фінансових та господарських справ, матеріали ревізій тощо

залишалися конфесійною таємницею. Саме тому особливе місце у відтворенні правового, економічного стану церкви, духовенства як у дореволюційному, так і в післяреволюційному десятилітті належить архівам Київської духовної консисторії (Центральний державний історичний архів України (далі — ЦДІА України) в м. Києві (Ф. 127), Києво-Печерської Лаври (Ф. 128), архівах Київської Духовної академії (Ф. 711) та семінарії (Ф. 712), Греко-католицької митрополичої консисторії (ЦДІА України в м. Львові, ф. 201), Греко-католицького митрополичого ординаріату (Ф. 408), Греко-католицької богословської академії (Ф. 451), Римо-католицького митрополичого капітулу (Ф. 491), Римо-католицької митрополичої консисторії (Ф. 618), іншим монастирським та місцевим церковним архівам, а також архівам російських церковних установ, інформацію про які вміщено у ряді спеціальних публікацій та новітніх довідкових видань⁸.

Чимало повідомлень представників культу, переважно чернецтва, про реквізиції, секуляризації, вилучення, бандитські напади, насилья, яких зазнавали храми, обителі після 1917 р. від різних влад, що часто співіснували й протистояли одна одній, розпорощені по радянських архівних фондах. Наприклад, у фонді Наркомату внутрішніх справ УСРР зберігається брошура "Опис дій більшовиків в Святогорській пустині в 1918 і 1919 рр."⁹.

Не можна залишити поза увагою фонди бібліотеки Київської духовної академії, Київської духовної семінарії, Києво-Печерської Лаври, Софіївського собору, матеріали історичних колекцій Інституту української книги, а також книжкові фонди особистих бібліотек українського історика і судового діяча О.М. Лазаревського, українського правознавця, професора С.Н. Ландкофа та ряду інших науковців. Результатом їх перегляду стало ознайомлення автора насамперед із різноманітними дореволюційними виданнями, які розкривають правове та господарсько-економічне становище церкви у загальній державній системі Російської імперії¹⁰.

Окрему групу джерел становлять декрети, постанови, інструкції, обіжники, розпорядження ВУЦВК, ВЦВК та ЦВК СРСР, Ради Народних Комісарів УСРР, РСФРР та СРСР, наркоматів — юстиції, внутрішніх справ, землеробства, освіти та інших з питань націоналізації церковно-монастирського майна, закриття культових приміщень тощо. Містяться вони в Збірниках узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянських урядів УСРР та РСФРР (ЗУ УСРР, ЗУ РСФРР), збірниках законів і розпоряджень уряду СРСР, республіканських офіційних періодичних виданнях: "Вісти ВУЦВК" (К., 1919; X., 1920 — 1934), "Вестник Народного Комиссариата Внутренних Дел УССР" (К. — X., 1919), "Бюллетень Народного Комиссариата Внутренних дел УССР" (X., 1922 — 1925), "Адміністративний вісник" (X., 1925 — 1926), "Вісник радянської юстиції" (X., 1922 — 1931), "Бюллетень Народного комісаріату юстиції та Найвищого суду УСРР" (X., 1922 — 1934), у спеціалізованих збірниках, які становили науково-теоретичний і життєво-практичний інтерес як для працівників установ, що в своїй діяльності торкалися проблем державно-церковних стосунків, так і для членів релігійних громад. У підготовці останніх, як правило, брали участь представники партійних та державних органів влади: в Україні — професор І.К. Сухоплюєв, який з 1921 р. очолював Ліквідаційний (під)відділ з відокремлення церкви від держави в Наркоматі юстиції, а згодом (з 1924 р.) — у Наркоматі внутрішніх справ УСРР К.Н. Гольберт, співробітник названого комісаріату та інші¹¹.

Непересічне значення для дослідження означеної проблеми мають постанови, резолюції, стенограми всеукраїнських, всеросійських з'їздів Рад і з'їздів Рад СРСР, сесій ВУЦВК, ВЦВК та ЦВК СРСР, звіти урядів, відповідних комісаріатів, комісій, вміщені у відповідних збірниках чи видрукувані окремо¹².

Отже, охарактеризовані архівні й друковані документальні матеріали мають значний інформаційний потенціал і розширюють можливості дослідників у вивченні проблем політико-правового регулювання діяльності релігійних організацій в Україні в пореволюційне десятиліття, а в широкому значенні — релігійного життя в цілому.

1. Історія Академії наук. Документи і матеріали: У 3-х т. — Т. 1: 1918-1923 рр. — К., 1993; Т. 2: 1924-1928 рр. — К., 1998; Т. 3: 1929-1933 рр. — К., 1998. 2. Там само. — Т. 2: 1924-1928 рр. — К., 1998. 3. Особисті архівні фонди відділу рукописів: Анотований покажчик / ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. — 2-ге вид. випр. і доп. — Львів, 1995.
4. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917 — 1920 рр. (Доба Гетьмана Павла Скоропадського): Навч. посібник. — К., 1997. — С. 16-19, 31, 41, 57-60. 5. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898 — 1970). — Т. 2. — К., 1979; Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — Т. 1. — К., 1975. 6. Архивы Кремля: В 2-х кн. — М. — Новосибирск. — 1997. — Кн. 1. Политбюро и церковь: 1922 — 1925 гг. 7. Краткая летопись Первого Всеукраинского церковного Собора и его важнейшие постановления в январе и июне 1918 г. (с приложением переписки о высшем управлении православной церкви на Украине). — К., 1918; Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Києві 14 — 30 жовтня н.с. 1921 р. — К., 1927; або Франкфурт/Майн, 1946; Перший Всеукраїнський Православний церковний собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р.: Документи і матеріали / Упор. Г. М. Михайличенко, Л. Б. Пилявець, І. М. Преловська. — К. — Львів, 1999. 8. Документы Государственного архива Российской Федерации как источник по истории Русской Православной Церкви (1917 — 1922 гг.) // Журнал Московской Патриархии. — 1994. — № 5. — С. 139-141; История Русской Православной Церкви в документах региональных архивов России: Аннотированный справочник-указатель. — М., 1993; История Русской Православной Церкви в документах федеральных архивов России, архивов Москвы и Санкт-Петербурга. — М., 1995. 9. ЦДАВО України. — Ф. 5. — Оп. 1. — Спр. 1094. — Арк. 10-24. 10. Мельгунов С. П. Церковь и государство в России (в переходное время): Сборник статей (1907 — 1908 гг.). — М., 1909. — Вып. II; Верховской П. В. Учреждение духовной коллегии и духовный регламент: к вопросу об отношении церкви и государства в России: Исслед. в обл. истории рус. церквей. права: В 2 т. — Ростов н/Д, 1916. — Т. 1-2. та інші. 11. Сухоплюс І. Відокремлення церкви від держави. Збірник законоположень СРСР і УССР, інструкцій, об'явок і пояснень Наркомвнутсправ УССР. З передмовою народного комісара внутрішніх справ В. А. Балицького. — Х., 1929; Отделение церкви от государства. Сборник декретов, инструкций, циркуляров УССР и СССР с разъяснениями отделения культов при НКВД УССР / Под ред. Н. А. Черлончакевича. — Х., 1925; Гидулянов П. В. Отделение церкви от государства. Систематизированный сборник действующего законодательства / Под ред. П. А. Красикова. — М., 1926 та інші. 12. Отчет рабоче-крестьянского правительства Украины за 1923 — 24 г. К IX Всеукраинскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. — Х., 1925; Другий Всеукраїнський з'їзд Незаможних Селян 20 — 26 лютого 1922 р. Стенографічний вітчит. — Х., 1922; Перший Всеукраїнський з'їзд діячів Юстиції 19 — 23 января 1922 г. Стенографічний отчет. — Х., 1922; Отчет о работе Центральной Комиссии помощи голодающим при Всеукраинском Центральном Исполнительном комитете (за время с 1 января по 1 сентября 1922 г.). — Х., 1922.

ЗМІСТ

Розділ 1 ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Петрова Л. В.</i> Гештальттеорія як метод сучасної західної юриспруденції	3
<i>Оніщенко Н.М.</i> Система права та система законодавства: співвідношення та перспективи розвитку	8
<i>Гладкий С.О.</i> Принцип плюралізму в чинному законодавстві України	10
<i>Белая Л.В.</i> Зміцнення законності як одна з передумов побудови соціально-правової держави	24
<i>Бігун В.С.</i> Проблематика “людина в праві” в працях сучасних німецьких дослідників філософії права	27
<i>Полякова О.М.</i> Політичний та державно-правовий режими: теоретико-правові проблеми співвідношення	35
<i>Прокопенко О.Г.</i> Функції сучасної держави: загальнотеоретична характеристика	41
<i>Царенко В.І.</i> Функції індивідуальної правосвідомості воїна-прикордонника	49

Розділ 2 ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Бойко І.Й.</i> Історико-правові джерела про чинність судєбника м. Гоша в Україні	54
<i>Захарчук А.С.</i> Проблема представницьких органів у державно-правовій традиції Росії XVIII — початку XX століття	57
<i>Лаврик Г.В.</i> Дослідження історії правового регулювання діяльності релігійних організацій в Україні (20-ті роки XX ст.) за матеріалами державних архівів України	63
<i>Корж І.Ф.</i> Деякі проблеми впровадження демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави	70
<i>Сокальська О.В.</i> Становлення підкоморського суду в Україні (друга половина XVI століття)	78

Розділ 3 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

<i>Клочков В. Г.</i> Джерела створення, розвиток і правове регулювання органів прокуратури Сумської області	86
<i>Дробуш І.В.</i> Проблеми класифікації функцій представницьких органів місцевого самоврядування в Україні	87
<i>Малишко В.М.</i> Конституційно-правове регулювання свободи віросповідання та релігійних відносин у зарубіжних країнах	94
<i>Співак В. І.</i> Правова культура як засіб підвищення ефективності виборчого процесу	100
<i>Ставнійчук М.І.</i> Вплив конституційної юрисдикції на становлення форм безпосереднього народовладдя в Україні	106
<i>Князевич Р.П.</i> Теоретичні основи виборів Президента України	113
<i>Делія Ю.В.</i> Гарантії місцевого самоврядування в Україні	119
<i>Чикурлій С.О.</i> Конституційна модель організації виконавчої влади в Україні та шляхи її подальшого розвитку	126
<i>Бугаєць О.Є.</i> Визначення правоохоронної діяльності держави та її роль на сучасному етапі	133
<i>Полянський А.Г.</i> Правові аспекти взаємозв'язку принципу незалежності суду з реалізацією функції правосуддя	140
<i>Боса Н.В.</i> Місцеве самоврядування і держава: порівняльний аналіз	148
<i>Регушевський Е.Є.</i> Загальні теоретико-правові проблеми розвитку прав і свобод людини і громадянина	153
<i>Москвич Л.М.</i> Деякі проблеми добору кандидатів на посаду судді	156
<i>Динько О.Ф.</i> Правова природа та зміст категорії "свобода пересування"	162
<i>Кагадій М.І.</i> Поняття конституційних юридичних обов'язків людини та громадянина	167
<i>Степаненко К.В.</i> Еволюція терміна "забезпечення" щодо прав і свобод людини	174
<i>Воскресенский Ю.В.</i> Понятие формы правления и критерии ее различия	178
<i>Шкабаро В.М.</i> Правова природа міста: історичний аспект	185

Розділ 4

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

<i>Соснін О. В.</i> Про правові основи удосконалення системи державного управління інформаційними ресурсами	192
<i>Доманський В.А.</i> Проблеми правової регламентації та організації пожежної безпеки в Україні	197

<i>Бобровник О.В.</i> Принцип професіоналізму та компетентності в державній службі України (адміністративно-правовий аспект)	201
<i>Тарануха В.П.</i> Принципи роботи місцевих органів виконавчої влади зі зверненнями громадян	206
<i>Диновський Д.М.</i> Організаційно-правові проблеми розвитку людського потенціалу та ювенальної політики в ході адміністративної реформи України	211
<i>Греков І.П.</i> Дисциплінарна відповідальність державних службовців	214
<i>Кузенко Л.В.</i> Процесуальний зміст управління, структурна організація форм та функції управління як його окремих елементів	218
<i>Кузнichenko С.О.</i> Адміністративний примус у змісті надзвичайних правових режимів	223
<i>Мірошниченко Ю.Р.</i> Адміністративна реформа і політичні партії	230

Розділ 5

ЦИВІЛЬНЕ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО

<i>Кучеренко І.М.</i> Правове регулювання реорганізації підприємницьких юридичних осіб (сучасність і проблеми кодифікації)	236
<i>Зілковська Л.М.</i> Підстави припинення усиновлення за новим Сімейний кодексом України	241
<i>Кучерук К.І.</i> Правові проблеми приватизації земель в Україні	245
<i>Воронов Є.Є.</i> Критерії визначення моральної шкоди особи і матеріальної відповідальності за неї	251
<i>Завгородня В.М.</i> Правове регулювання майнової відповідальності за лісопорушення в законодавстві країн СНД	257
<i>Голоядова Т.А.</i> Правовые проблемы кадрового обеспечения аппарата управления акционерного общества	263
<i>Чепурнов В.О.</i> Державне регулювання благодійної діяльності в Україні в радянський та пострадянський періоди	271
<i>Василенко К. П.</i> Місце договору побутового замовлення у системі цивільно-правових договорів	276
<i>Діковська І.А.</i> Деякі аспекти виконання договору повітряного чартеру	280
<i>Бакаєва Ю.В.</i> Арест морских судов в Украине	286
<i>Січевлюк В.А.</i> Правове регулювання інвестиційних договорів на будівництво житла з участю громадян	291
<i>Глиняний В.П.</i> Имущественная правоспособность замужней женщины в древнееврейском праве	296

Розділ 6

ФІНАНСОВЕ І БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

<i>Назребельний В.П., Шемшученко Г.Ю.</i> Проблеми вдосконалення законодавства про банки і банківську діяльність	300
--	-----

<i>Савченко Л.А.</i> Питання контролю у Бюджетному кодексі України	309
<i>Черненко А.М.</i> Управління в галузі фізичної культури і спорту	315
<i>Ямненко Т.М.</i> Система фінансового права, як галузі права	322
<i>Барішніков А.Г.</i> Застосування інституту примусової юридичної відповідальності в банківському кредитуванні	328

Розділ 7

ГОСПОДАРСЬКЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

<i>Пономаренко Г.В.</i> Проблеми правового регулювання природоохранный території	336
<i>Деняк В.І.</i> Господарська діяльність як основоположна категорія господарського права	340
<i>Рудисва О.М.</i> Проблеми правового регулювання праці жінок в умовах становлення ринкової економіки	347

Розділ 8

АГРАРНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

<i>Заставська Л.П.</i> Земельна реформа і розвиток земельного права України після 1991 року	352
--	-----

Розділ 9

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Частина 1

Проблеми реалізації нового Кримінального кодексу України Матеріали "круглого столу" (21 листопада 2001 р.)

<i>Шемшученко Ю.С.</i> Вступне слово при відкритті "круглого столу" "Проблеми реалізації нового Кримінального кодексу України"	357
<i>Навроцький В.О.</i> Щодо застосування нового КК України в умовах дії старого Кримінального процесу	359
<i>Мойсик В.Р.</i> Шахрайство з фінансовими ресурсами — до питання про суб'єкт відповідальності	365
<i>Пилипчук П.П.</i> Питання кваліфікації умисних вбивств за обтяжуючих обставин	372
<i>Шинальський О.І.</i> Новий Кримінальний кодекс України в дії	380
<i>Мельник М.І.</i> Новий Кримінальний кодекс у контексті антикриміногенної політики України	383
<i>Ришелюк А. М.</i> Питання застосування ознак, які мають грошове вираження у новому Кримінальному кодексі України	390
<i>Корнієнко М.В.</i> Проблеми застосування норм нового Кримінального кодексу України щодо "відмивання" коштів та комп'ютерної злочинності	394

<i>Васильченко Я.І.</i> Деякі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, віднесені до підслідності податкової міліції	399
<i>Кравченко О.О.</i> Контрабанда: теорія і практика	404
<i>Пташинський О.Б.</i> Система виконання покарань в умовах реалізації нового Кримінального кодексу України	410
<i>Захаров В.Ф.</i> Новий Кримінальний кодекс України та рецидив злочину	413
<i>Назаров В.В.</i> Деякі проблеми щодо захисту прав людини в Кримінально-процесуальному кодексі України	416
<i>Іллічов М.О.</i> Кримінальна відповідальність службових осіб у світлі нового кримінального законодавства України	421
<i>Зубар В.В.</i> Деякі проблемні питання нового порядку обрання запобіжних заходів з кримінальних справ	427
<i>Шепелева Н.В.</i> Деякі питання застосування інституту судимості за Кримінальним кодексом України	429

Частина 2. Статті

<i>Андрєєва О.Б.</i> Розробка наукової концепції профілактики правопорушень — головний пріоритет державної політики боротьби зі злочинністю	432
<i>Фролова О.Г.</i> Інформаційно-методичні проблеми забезпечення ефективної боротьби органів внутрішніх справ зі злочинністю	438
<i>Соловійова А.М.</i> Розмежування примушування до виконання (невиконання) цивільно-правових зобов'язань та протидії законній господарській діяльності	441
<i>Беньківський В.О.</i> До питання про злочин та його структуру	447
<i>Попович В.М.</i> Роль посередницького сектору економіки у відтворенні тіньових відносин в Україні	451
<i>Сіроткіна М.В.</i> Моральна шкода у кримінальному процесі України: проблемні питання поняття та змісту	455
<i>Пучков Р.В.</i> Предмет замаху як елемент криміналістичної характеристики у справах, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків рослинного походження	460
<i>Хахуцяк О.Ю.</i> Забезпечення прав неповнолітнього обвинуваченого на досудовому слідстві	467
<i>Віхров В.В.</i> Види апеляції у кримінальному процесі України	471
<i>Перепада О.В.</i> Юридичні особи як можливі суб'єкти примирення за ст. 46 Кримінального кодексу України	476
<i>Азжєєуров В.А.</i> Вивчення порівняльного методу під час викладання криміналістики	484
<i>Стеценко Ю.В.</i> Можливості використання ЗМІ для протидії розслідуванню злочинів та шляхи її подолання	489

Розділ 10

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

<i>Товт М.М.</i> Визначення поняття національної меншини у міжнародно-правових документах і актах національних законодавств	494
<i>Смітюх А.В.</i> Принципи міжнародних комерційних договорів та теорія джерел права	503
<i>Кочергіна О.М.</i> Визнання іноземними державами України державою з ринковою економікою в антидемпінгових процесах: за і проти	507
<i>Переверзева О.С.</i> Теоретичні питання арбітражної угоди	513
<i>Антипенко В.Ф.</i> Можливості боротьби з тероризмом, що містяться у праві збройних конфліктів	520

Розділ 11

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

<i>Білоус Л.В., Білоус З.В.</i> Проблема взаємовідносин права та держави у поглядах Володимира Старосольського	529
<i>Римаренко С.Ю.</i> Етнонаціональне самовизначення особи	533
<i>Татаренко Т.М.</i> Регіональні інтеграційні системи: сучасна модель організації етносоціального простору	540
<i>Бондар О.М.</i> Ісламський тероризм — можлива загроза національній безпеці	545
<i>Іваненко Г.В.</i> Правове тлумачення Конституції як соціальної цінності	552
<i>Рекецкая И.Р.</i> Судебная власть и правосудие: уточнение понятий	556
<i>Безродна В.І.</i> Становлення громадянського суспільства в Україні: проблеми та перспективи	562
<i>Белоушов С.А.</i> Системный кризис: региональные особенности в переходных обществах	565
<i>Чижова О.М.</i> Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда	571
<i>Бондарук В.І.</i> Політико-правові аспекти дослідження змісту та сутності авторитарної влади в контексті перехідних процесів	577
<i>Ястюк В.М.</i> Системи парламентського правління: питання класифікації в політико-правовій концепції Джованні Сарторі	585
<i>Згурська В.Л.</i> Рациональное та ірраціональне в національній ідеї за концепцією Володимира Старосольського	593

Розділ 12

РЕЦЕНЗІЇ

<i>Римаренко Ю.І.</i> Українська нація: право на самоствердження	596
<i>Вівчарик М.М.</i> Міграційні процеси, нелегальна торгівля людьми: теоретичне й практичне осмислення	598
<i>Музика І.В.</i> Здобуток української історико-правової науки	600